

Myötätunnon ja vihan paradoksit monikulttuurisen yhteiskunnan mediamaisemassa

Mari Maasilta & Kaarina Nikunen (toim.): *Pakolaisuus, tunteet ja media*. Tampere: Vastapaino, 2018, 224 s. ISBN 978-951-768-620-4.

Julkinen keskustelu pakolaisuudesta on tunnepitoista ja polarisoitunutta. Mediassa pakolaiset esitetään usein joko pelkoa ja vihaa synnyttävänä uhkana tai myötätuntoa herättävinä

uhreina. Myös pakolaisuuden merkityksiä koskevalle tutkimukselle on ollut ominaista keskittyminen vain joko uhkaan tai uhriuteen. Mari Maasilan ja Kaarina Nikusen toimittama artikkelikokoelma *Pakolaisuus, tunteet ja media* on ilahduttava poikkeus tutkimuksen valtavirrasta, sillä kirjassa käsitellään sekä uhka- että uhrikuvastoja ja niihin liittyviä tunteita. Näin näkyvä pakolaisuuden merkityksiin muodostuu monipuolisemmaksi ja kokonaisvaltaisemmaksi kuin uhka- ja uhrikuvastoja erikseen tutkittaessa.

Kirjassa tarkastellaan vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” myötä kiihtynyttä yhteiskunnallista keskustelua pakolaisuudesta sekä pakolaisuutta koskevaa mediakuvastoa ja tunnereaktioita. Kirjan luvut käsittelevät monipuolisesti pakolaisuuden ja tunteiden merkityksiä sosiaalisessa mediassa, uutisjournalismissa, dokumenttielokuvissa, tositelevisio-ohjelmissa ja romaaneissa. Teoksessa kysytään, miten esimerkiksi uutiset, huhut, kirjat ja esineet synnyttävät erilaisia myötätunnon ja vihan muotoja. Entä miten tunteita muokataan ja ilmaistaan mediassa sekä valjastetaan joko pakolaisvastaisuuteen tai pakolaisten auttamiseen?

Tunteiden tarkastelu on teoksen läpäisevä teema, minkä

lisäksi monissa kirjan luvuissa hyödynnetään affektiteoreettisia lähestymistapoja. Affektiteoria sopii hyvin tähän yhteyteen, joskaan se ei nykytutkimuksessa ole enää kovin uusi teoreettinen lähestymistapa. Jo 2000-luvun alkupuolelle sijoittuva kulttuurintutkimuksen affektiivinen käänne laajensi kulttuuristen käytäntöjen tutkimuksen alaa kielestä, merkityksistä ja ideologioista myös tunteiden ja aistimusten tasolle. Keskeistä on näkemys siitä, että tunteet ovat olennainen osa merkityksen muodostamisen prosesseja ja siten tärkeä yhteiskunnallisen tutkimuksen kohde.

Kirjassa tarkastellaan pakolaisuuden mediailmiönä liittyvien tunteiden rakentumista mediavälitteisesti sekä mediaympäristön ja sen muutosten kontekstissa. Olennaisinta tässä muutoksessa on internetin ja sosiaalisen median merkityksen sekä uusien ja vanhojen mediasysteemien välisen vuorovaikutuksen kasvaminen. Pakolaisiin kohdistuvia pelkoja ja vihaa lietsotaan erityisesti sosiaalisessa mediassa, jossa kierrätetään uhkakuvia pakolaisten väkivaltaisuudesta ja pakolaisuuden aiheuttamista taloudellisista kustannuksista sekä esitetään näitä uhkakuvia vahvistavia huhuja ja perättömiä uutisia.

Sosiaalisen median ja perinteisen uutismedian vuorovaikutuksen kannalta kiinnostava on Reeta Pöyhjärin luku ”Raiskaus uutisista vihapuheeseen: uutismedian eettistä harkintaa”. Vaikka suomalaisessa uutismediassa onkin käytetty eettistä harkintaa pakolaismiesten tekemiksi epäiltyjen raiskausten uutisoinnissa, uutismedia on antanut yhä enemmän tilaa ja huomiota rikostapausten herättämille tunnereaktioille ja kuohunnalle sosiaalisessa mediassa. Näin uutismedia on osallistunut uhkakuvien ja tunneilmausten kierrättämiseen sekä niiden levittämiseen verkosta laajempaan julkisuuteen. Näin se on ollut osaltaan tuottamassa mielikuvaa alati kasvavasta pelon ja vihan ilmapiiristä.

Sosiologian näkökulmasta mielenkiintoisinta uhkakuvien ja niihin liittyvien tunteiden kiertokulun tarkastelussa ovat kiertokulussa rakentuvat ja vahvistuvat sosiaaliset asemat, hierarkiat ja rajat. Esimerkiksi edellä mainittua raiskauspauksia koskevaa keskustelua käsiteltäessä kirjassa tuodaan esille niitä tapoja, joilla tunteiden kautta rakennetaan ja hallitaan rodullistettuja ja sukupuolisia rajoja. Tunteiden, rodun ja sukupuolen kytköksiä on kuitenkin jo tutkittu suhteellisen paljon, eikä tämä tarkastelu tarjoa uutta tietoa ainakaan alan tutkimusta tuntevalle.

Sen sijaan Kaarina Nikusen ja Mervi Pantin luku ”Tapaus Ku Klux Klan: affektiivinen julkisuus, moraaliset tunteet ja tahmaiset kuvat” tuo uudenlaisen luokkanäkökulman pakolaisuuteen liittyvien tunnereaktioiden tarkasteluun. Nikunen ja Pantti tuovat esille pakolaisiin kohdistuvan vihapuheen kritiikin kääntöpuolen niissä internetkeskusteluissa, joiden affektiivisissa käytännöissä rasismi kytketään itsestään selvästi ja kyseenalaistamattomasti luokkaeroon. Rasistit mielletään kouluttamattomaksi ja vähäilyiseksi ”valkoroskaksi” tai syrjäytyneeksi ”alaluokaksi”, jota asemoidaan halveksittavaksi ja hävettäväksi ”toiseksi”. Nikusen ja Pantin luku tuo esille vihapuheen vastustamisen paradokseja: myös rodullistavaa toiseuttamista kritisoi puhe ja siihen liittyvät tunteet voivat toimia toiseuttamisen välineinä.

Vihapuheeseen ja sen vastustamiseen kytkeytyvän luokkanäkökulman lisäksi myös humanitarismia koskevat osuudet kirjassa rantauttavat Suomeen keskustelua, joita on käyty täällä sangen vähän. Humanitarismia, solidarisuutta ja hyväntekeväisyyttä koskevassa keskustelussa on jo pitkään puhuttu humanitarismin paradokseista, jolla tarkoitetaan pakolaisiin kohdistuvaan myötätunnon politiikkaan sisältyviä valta-asetelmia. Humanitarismi kun voi perustua kolonialistisiin rajanvetoihin ja moraalisiin jär-

jestyksiin, joilla maailma jaetaan meihin länsimaalaisiin auttajiin ja niihin toisiin autettaviin ja avuttomiin uhreihin. Näin siihen sisältyy länsimaisen ihmisyyden ja auttajan moraalista parem- muutta korostava juonne.

Pakolaisuus, tunteet ja media tuo uudenlaista ajankohtaisuutta humanitarismin paradoksin tarkasteluun jäsentämällä sitä osana mediaympäristöjen muu- tosta. Sosiaalisesta mediasta on tullut tärkeä väylä uudentyyp- pisille solidaarisille liikkeille ja kampanjoille sekä myötätunnon ja solidaarisuuden ku- vastojen jakamiselle ja kierrät- tämislle. Yksinkertaistavien uhrikuvastojen kierrättämises- tä monitasoisempiin keinoihin siirtyneen posthumanitarismin ongelma-ksi osoitetaan kui- tenkin pääasiallisen huomion kiinnittäminen länsimaiseen minuuteen. Esimerkiksi monis- sa tositelevisio-ohjelmissa kes- kitytään kuvaamaan pakolaisia kohtaavan länsimaisen ihmisen muutosta rasistista pakolaisia paremmin ymmärtäväksi ja suvaitsevaiseksi ihmiseksi sen sijaan, että niissä tarkasteltai- siin pakolaisten olosuhteita tai niiden taustoja.

Pakolaisuus, tunteet ja media muistuttaa meitä siitä, että sekä humanitaariseen pyr- kimykseen auttaa pakolaisia että pakolaisiin kohdistetun vihapuheen vastustamiseen

voi sisältyä myös sellaisia ele- menttejä, jotka pikemminkin vahvistavat kuin purkavat yh- teiskunnallisen toiseuttamisen ja polarisoitumisen prosesseja. Humanitaarisista pyrkimyksistä ja vihapuheen vastustamisesta ei tietenkään tule luopua, mutta niihin tarvitaan laaja-alaisem- paa ymmärrystä yhteiskun- nallisten muutosprosessien ja -pyrkimysten moniulotteisuu- desta ja niihin sisältyvistä val- ta-asetelmista. Kirja auttaakin tiedostamaan humanitarismiin ja vihapuheen vastustamiseen mahdollisesti sisältyviä poliittisia ja henkilökohtaisia in- tressejä sekä yhteiskunnallista eriarvoisuutta vahvistavia me- kanismeja.

Tätä on tutkimus parhaimmil- laan: kun se muistuttaa ilmi- öiden kompleksisuudesta ja monitahoisuudesta sekä haas- taa kyseenalaistamaan yksin- kertaistuksia. *Pakolaisuus, tun- teet ja media* ei kuitenkaan jää pelkän kyseenalaistamisen ja kriittisyyden tasolle, vaan siinä pohditaan myös rakentavampia lähestymistapoja pakolaisuutta käsittelevien teemojen tarkas- teluun ja ongelmien ratkaise- miseen. Tutkimuksellisesti eri- tyisen ansiokasta on, että näitä rakentavia ratkaisuja kehitellään hyvin perusteltujen teoreettisten näkökulmien pohjalta tuotetta- van tutkimustiedon perusteella. Esimerkkinä voi nostaa esiin vihapuheen ja pelkojen leviä-

misen affektiteoreettisen tar- kastelun kiertokulussa vahvis- tuvana tunnetaloutena. Tähän perustuen kirjassa suositellaan, että valtamedia pyrkisi jarrutta- maan vihapuheen kiertokulkua esimerkiksi pidättäytymällä vi- hapuhetta sisältävän internet- materiaalin ylenmääräisestä uutisoinnista. Sen sijaan valta- media voisi tähdätä käynnistä- mään ratkaisukeskeisempää keskustelua vihapuheesta.

Vaikka *Pakolaisuus, tunteet ja media* jäsentääkin pääasias- sa muutaman vuoden takaista “pakolaiskriisiä” koskevia yh- teiskunnallisia keskusteluja, sen merkitys ei rajoitu menneen tar- kasteluun. Ilmastonmuutoksen ajaessa yhä suurempia ihmis- ryhmiä pakolaisiksi aihepiiri säi- lyttää ajankohtaisuutensa myös tulevaisuudessa. Tämän jäsen- tämiseksi tarvitsemme sujuvasti kirjoitettuja sekä tutkimukselli- sesti perusteltuja ja monipuolia aihepiirin tarkasteluja. Suo- sittelenkin kirjaa sekä tutkijoille että yhteiskunnallisia keskuste- luja seuraaville maallikoille. Li- säksi Ullamaija Kivikurun, Mari Maasillan ja Kaarina Nikusen kirjoittaman johdantoluvun pe- rusteelliset käsitetarkastelut ja käsitteiden asettaminen osaksi ajankohtaisia ilmiöitä mahdol- listavat sen, että *Pakolaisuus, tunteet ja media* voisi toimia myös oppikirjana.

Tuija Virkki